

УДК 336.71.078.3

Кійко Ю. Т.

ДВНЗ «Університет банківської справи»

РОЛЬ ВНУТРІШНЬОГО АУДИТУ В ЗМІЦНЕННІ КРЕДИТНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

У статті досліджено роль систем внутрішнього аудиту в стабілізації макроекономічного середовища України та стабілізації кредитної системи. Розглянуто шляхи вдосконалення систем внутрішнього аудиту, якості їхньої роботи на макрорівні.

Ключові слова: внутрішній контроль, система внутрішнього контролю, внутрішній аудит, система внутрішнього аудиту, ревізія, кредитна система, фінансові установи.

Постановка проблеми. Швидкість розростання фінансових ринків та їхніх об'єктів породжує велику проблему зі стабільністю й економічною прибутковістю. Немалою негативного впливу додає і політична та економічна кризи. Проблеми стабільності і міцності кредитної системи можуть бути вирішені за допомогою вдосконалення систем внутрішнього аудиту фінансових організацій та якості їхньої роботи.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Якщо становлення зовнішнього аудиту в Україні вже відбулося, то вітчизняний внутрішній аудит в інституціональному та в професійному аспектах тільки починає розвиватися. Це є наслідком щонайменше двох обставин – недосконалість законодавства з аудиту загалом, зокрема брак нормативної бази з аудиту управлінської діяльності та методики з проведення і документування управлінського аудиту, а також брак чіткого розуміння внутрішнього аудиту як форми контролю за збереженням активів банківської установи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковій та спеціальній літературі, а також у законодавстві України поняття внутрішнього аудиту як складової частини контролю розглянуто фрагментарно лише в окремих випадках.

Проблематика ролі внутрішнього аудиту в управлінні фінансовими організаціями знайшла відображення у працях багатьох зарубіжних: В. Андреева, А. Аренса, В. Бурцева, Р. Доджа, Дж. Лоббека, Дж. Лоуверса, Р. Макеева, Л. Панкратової, Дж. Робертсона, А. Шеремета та ін. Серед вітчизняних науковців, котрі зробили внесок у вивчення цієї проблеми, необхідно виділити праці А. Герасимовича, С. Голова, П. Житнього, Т. Каменської, О. Кіреєва, Р. Костирка, Л. Кулаковської, І. Парасій-Вергуненко, О. Петрик, О. Подолянчук, В. Рудницького та ін.

Мета статті. Дослідження теоретичних аспектів взаємозв'язку рівня розвитку внутрішнього аудиту у фінансових установах та стабільності кредитної системи України.

Виклад основного матеріалу. Кредитна система – це сукупність кредитних відносин, інститутів та організацій, які створюють ці відносини. Кредитними є ті відносини, які формуються у зв'язку з акумулюванням тимчасово вільних грошових коштів організацій, бюджету та населення, і використання цих коштів відбувається на умовах повернення для задоволення економічних і соціальних потреб [10, с. 283].

Основним провідником кредитних відносин у суспільстві є банки які діють одночасно в ролі покупця і продавця наявних тимчасово вільних грошових коштів. Купівлю і залучення тимчасово вільних грошових коштів називають пасивними

операціями банків, а продаж і інвестування – активними операціями.

Головним видом активних операцій комерційних банків є кредитування. Кредитні відносини між банками і клієнтами будуються на підставі кредитних договорів, у яких визначаються взаємні зобов'язання й економічна відповідальність сторін, надання банком своїм клієнтам позичок обмежується розміром ресурсів, які він має.

До кредитної системи, окрім банків, також належать і небанківські фінансові інституції, а саме: лізингові, факторингові, інвестиційні, страхові, фінансові компанії, пенсійні фонди, ломбарди та ін. [5, с. 314].

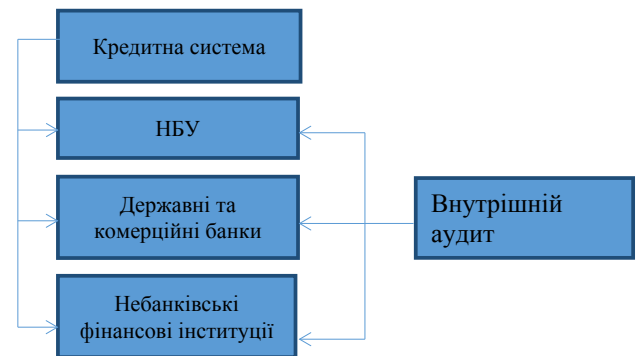

Рис. 1. Взаємозв'язок кредитної системи і внутрішнього аудиту

Метою кожної з фінансових установ є примноження капіталу завдяки збільшенню фінансового результату, тобто прибутку. Досягнення цієї цілі може вилитися як у позитивний, так і в негативний бік для кожної фінансової організації. Ефективність і життєздатність установи визначається адекватністю системи внутрішньо-корпоративного контролю, рішень менеджменту і відповідності їх законодавству. Враховуючи такий аспект, фінансові установи повинні розвивати і підсилювати внутрішню систему контролю, а особливо внутрішній аудит банку, що дозволить контролювати діяльність і системно досягати поставлених стратегічних і тактичних цілей.

Регуляторами і методологами внутрішнього аудиту є Національний банк України (далі – НБУ) та Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг.

Основним нормативним документом для банків у сфері внутрішнього аудиту є Постанова НБУ № 311 від 10.05.2016 р. «Про затвердження Положення про організацію внутрішнього аудиту в банках України». Документ регламентує організаційні аспекти діяльності внутрішнього аудиту в банківських установах та описує основні функції і завдання підрозділів внутрішнього аудиту [1, с. 3–6].

Для небанківський фінансових установ діяльність внутрішнього аудиту регламентується розпорядженням Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг № 1772 від 05.06.2014 р. «Про затвердження Порядку проведення внутрішнього аудиту (контролю) у фінансових установах». Документ значно ширший за охопленням проблем, які регламентує, але поверхневий і недеталізований порівняно з Постановою НБУ № 311, характеризує основні моменти з методики й організації внутрішнього аудиту у фінансових установах [2, с. 2–7].

Порівнюючи ці два документи, можемо сказати, що з боку банківської діяльності організація внутрішнього аудиту є описаною дуже детально, і це, безумовно, є позитивним фактором, але Постанова № 331 є односторонньою і вузькою, з погляду регламентації аналізу ефективності менеджменту.

У постанові НБУ у функціях підрозділу внутрішнього аудиту згадується лише оцінка системи внутрішнього контролю та процесів управління банком. Натомість розпорядження Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг № 1772, розширює горизонти внутрішнього аудиту і серед цілей профільного підрозділу вказує на: оцінку достатності та ефективності систем управління, ефективності процесів делегування повноважень між структурними підрозділами фінансової установи та розподілу обов'язків між ними; ефективність використання наявних у фінансовій установі ресурсів; ефективність використання та мінімізації ризиків від використання інформаційних систем і технологій [1; 2].

Внутрішній аудит у банківських та інших фінансових структурах повинен одночасно працювати паралельно у двох напрямках:

1) незалежної безперервної діяльності за оцінкою системи контролю, фінансових та інших операцій, а також усіх процесів із метою попередження стресових ситуацій, їх уникненню (операційний внутрішній аудит, внутрішній аудит фінансового менеджменту, внутрішній аудит ІТ-систем і їх оптимальної архітектури та ін.) та зменшення негативного впливу від уже наявних;

2) сприяння досягненню стратегічних цілей через контроль над ефективністю діяльності центрів відповідальності та їхнього менеджменту (стратегічний внутрішній аудит, внутрішній аудит менеджменту).

Перший із напрямів діяльності внутрішнього аудиту є традиційним і доволі давнім. Функції, які він виконує в межах такої діяльності, невідрізнено переполюються, а подекуди і дублюються з функціями зовнішнього аудиту. Результатом успішної діяльності цієї області внутрішнього аудиту є зменшення негативного впливу вже допущених помилок у процесі фінансового обліку та складання звітності, порушення законодавства, недотримання внутрішніх положень, усунення значних прогалин в організації оптимального ІТ-середовища і зменшення ризику появи такого виду проблем у майбутньому, що веде до зміцнення фінансової організації як суб'єкта кредитної системи.

Покращення методики й організації, а також збільшення активності підрозділів внутрішнього аудиту першого напрямку на мікрорівні призведе до таких позитивних зрушень кредитної системи на макрорівні:

- підвищення достовірності фінансової звітності, а значить збільшення кількості потенційних інвесторів;

- зростання прибутковості і банківської, і фінансової систем загалом через оптимізацію бізнес-процесів, і контроль над ефективністю ІТ-середовища;

- підвищення рівня стійкості завдяки контролю за ризиками, зменшення рівня порушень законодавства і внутрішніх положень організацій.

Другий напрям є також відносно новим, але лише за останні роки набув розвитку в практичній діяльності. Він покликаний контролювати дії менеджерів, а точніше їхню ефективність. Результатом упровадження буде підвищення прибутковості в центрах відповідальності, покращення загального ділового клімату в організації і чітка діяльність у напрямі реалізації її стратегії.

Створення і впровадження методики та організації у фінансових установах внутрішнього аудиту менеджменту і стратегічного внутрішнього аудиту призведе до таких позитивних змін кредитної системи на макрорівні:

- підвищення прибутковості фінансових установ, у зв'язку з підвищенням ефективності управлінських команд;

- підвищення рівня стійкості кредитної системи завдяки контролю за принципом „healthy profit” (не допущення високої ризикованості операцій, відмова від прибутку «сьогодні» на користь прибутку або відсутності збитків «завтра»);

- забезпечення постійного розвитку кредитної системи завдяки розвитку її складових.

Упровадження і постійна праця над удосконаленням методичних і організаційних прийомів внутрішнього аудиту матиме циклічний характер впливу (рис. 2) на розвиток кредитної системи України завдяки постійному і розміреному розвитку його складових – фінансових інституцій, досягнення стратегічних цілей і максимізації прибутку в разі мінімізації ризиків. Тобто на етапі аналізу і планування аудиту виявлятимуться наявні «больові» точки. У процесі перевірки вестиметься детальний аналіз проблем і розробляються рекомендації для їхнього усунення. Надалі вестиметься контроль виконання вказівок аудиторів. В ідеалі кожна з перевірок сприятиме вдосконаленню певної ділянки процесів і процедур органі-

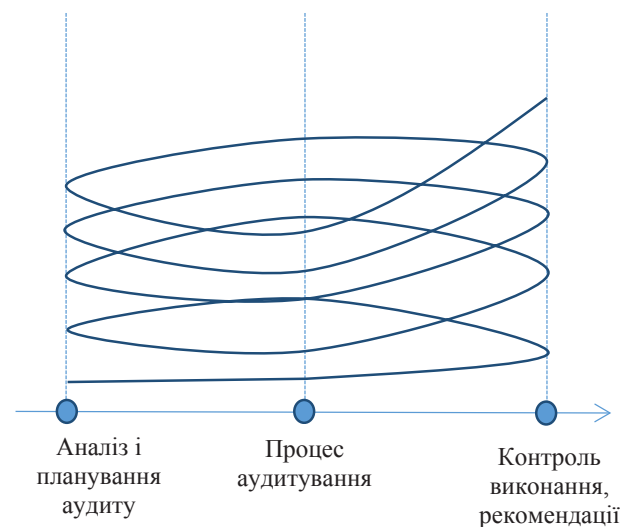

Рис. 2. Схема розвитку кредитної системи під впливом внутрішнього аудиту

зації. Оскільки внутрішній аудит працює безперервно, то контроль над однією і тією ж ділянкою регулярно повторюватиметься, а значить безперервно вдосконалюватиме об'єкт аудиту, який є часткою суб'єкта кредитної системи.

Для сприяння розвитку кредитної системи України її прибутковості і стабільності, на нашу думку, доцільно більш ґрунтовно підійти до державного регулювання внутрішнього аудиту, а саме такі аспекти повинні бути доопрацьовані:

– розпорядження Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг № 1772 від 05.06.2014 «Про затвердження порядку проведення внутрішнього аудиту (контролю) у фінансових установах» у напрямі конкретизації методики й організації внутрішнього аудиту у фінансових установах;

– Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг має відійти від неактуального розуміння поняття «внутрішній аудит» як синонімічного до внутрішнього контролю, оскільки внутрішній аудит є частиною системи внутрішнього контролю [6, с. 1];

– постанова НБУ № 311 є слабкою у сфері контролю ефективності діяльності менеджменту банків, тому доцільно описати організацію оцінки ефективності систем управління, ефективності процесів; ефективності використання наявних ресурсів; ефективності використання інформаційних систем і технологій;

– вищезгадані постанови регламентують лише організацію, оминаючи методику проведення перевірок. На нашу думку, це є вагоме не доопрацювання державних регуляторів. Банкам та іншим фінансовим установам потрібні рекомендації в напрямі методичного забезпечення внутрішнього аудиту. Встановлення нижньої планки в кількості і якості аналітичного інструментарію, котрий використовують у своїй роботі аудитори, матиме позитивне значення на загальний стан розвитку внутрішнього аудиту у фінансовому секторі;

– доцільним є створення при НБУ та Національній комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг профільного підрозділу, основними завданнями якого були б розробка методичних рекомендацій у сфері

внутрішнього аудиту і стежити за їхньою імплементацією, що б забезпечило постійне зростання якості перевірок та їхніх результатів у межах внутрішніх систем контролю суб'єктів ринків фінансових послуг.

Висновки. Отже, як і кожний системний механізм кредитна система має складну структуру і її стабільність визначається адекватністю і якістю роботи її складових частин. Великий вплив на роботу систем у фінансових організаціях і самих фінансових організацій загалом має саме система внутрішнього контролю, частину якої, а саме внутрішній аудит, ми відносимо до одного з основних факторів стабільності і зростання останніх.

Українські наукові здобутки у напрямі вивчення внутрішнього контролю і внутрішнього аудиту здебільшого не відповідають вимогам часу. Існує розрив між практичним застосуванням, науковими і навчальними працями. Такий висновок ми можемо зробити з неоднорідності практики застосування методики і способів організації внутрішнього аудиту в банках.

На нашу думку, поки що в банківській системі України відбувається підміна сутності поняття «внутрішній аудит», функції якого зводяться лише до ревізії та фінансового аудиту, що значно збіднює його інструментарій і зменшує вплив на ефективність внутрішніх процесів.

Одним із варіантів стабілізації ситуації і зростання рівня стійкості кредитної системи ми бачимо поглиблення державного регулювання діяльності фінансових установ у напрямі внутрішнього аудиту. До такого регулювання ми відносимо формування розширеного пакету вимог до організації і методики, особливо у сфері контролю ефективності діяльності менеджменту всіх рівнів.

Підготовка і контроль над упровадженням єдиного методологічного мінімуму аналітичних показників і процедур надасть можливість виявляти джерело проблем і усувати їх самими організаціями або під тиском відповідного регулятора, що оздоровить фінансові установи і позитивно вплине на стабільність кредитної системи.

Перспективи подальших досліджень полягають у теоретичному обґрунтуванні термінів внутрішнього аудиту бізнес-процесів і алгоритмів.

Список використаних джерел:

1. Положення про організацію внутрішнього аудиту в банках затверджене України Постановою Правління НБУ від 10.05.2016 № 311.
2. Положення про організацію бухгалтерського обліку та звітності в банках України, затверджене Постановою Правління НБУ від 30.12.1998 р. № 566.
3. Порядок проведення внутрішнього аудиту (контролю) в фінансових установах затверджене Розпорядженням Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг від 05.06.2014 № 1772.
4. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 07.12.2000 р. № 2121 ІІІ.
5. Беляев В., Ходаківська В. Ринок фінансових послуг : теорія і практика : Навч. посібник. – К. : ЦУЛ, 2002. – 616 с.
6. Кійко Ю. Місце внутрішнього аудиту в системі контролю в банківській сфері / Ю. Кійко // Вісник Одеського національного університету. Серія : Економіка. – 2016. – Т. 21, Вип. 2. – С. 203–210. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vopn_econ_2016_21_2_46.
7. Кіреєв О., Любуць О., Кравець В. Внутрішній аудит у банку : Навч. посібник. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 220 с.
8. Методичні рекомендації щодо вдосконалення корпоративного управління в банках України, затверджене Постановою Правління НБУ від 28.03.2007 р. № 98.
9. Мумінова-Савіна Г., Кравець В., Мазур О. Тим, хто не нехтує законом. Контроль, ревізія та аудит у комерційних банках України. – К. : Факт, 2001. – 448 с.
10. Економічна теорія. Політекономія [Текст] : навч. посіб. для студ. вищих навч. закладів / ред. : В. Семененко, Д. Коваленко. – К. : ЦУЛ, 2010. – 360 с.
11. Compliance and the compliance function in banks. Basel Committee on Banking Supervision, Basel, Apr., 2005.

Кийко Ю. Т.

Університет банківського дела

РОЛЬ ВНУТРЕННЕГО АУДИТА В УКРЕПЛЕНИИ КРЕДИТНОЙ СИСТЕМЫ В УКРАИНЕ

Резюме

В статье исследована роль систем внутреннего аудита в стабилизации макроэкономической среды Украины и как инструмента стабилизации кредитной системы. Рассмотрены пути совершенствования как систем внутреннего аудита, так и качества их работы на макроуровне.

Ключевые слова: внутренний контроль, система внутреннего контроля, внутренний аудит, система внутреннего аудита, ревизия, кредитная система, финансовые учреждения.

Kiiko Y. T.

State Higher Educational Institution "Banking University"

THE ROLE OF INTERNAL AUDIT IN STRENGTHENING UKRAINIAN CREDIT SYSTEM

Summary

The present article deals with the role of internal audit in the stabilization of macroeconomic environment of Ukraine and as a tool to stabilize credit system. We consider ways of improving the internal audit and quality of their work at the macro level.

Key words: internal control, system of internal control, internal audit, internal audit system, audit, credit system, financial institutions.